

Oswyn Murray (1936) az oxfordi Balliol College professzora. Számos önálló kötete és tanulmánya jelent meg az ókori görög és római történelem, a görög irodalom és kultúrtörténet területéről. Társ szerzője és szerkesztője a magyarul is megjelent *The Oxford History of the Classical World* című kötetnek (Oxford University Press, 1986; magyar kiadása: *Az ókori görögök és rómaiak története*, Budapest, 1996)

Bulwer Lytton, a dandy történész

Oswyn Murray

Kétezerkettő kora nyarán éppen egy holland internetes könyvkatalógust tanulmányoztam kissé unottan, amikor megakadt a szemem egy különös tételeen:

BULWER LYTTON, E., *Athens; its Rise and Fall. With Views of the Literature, Philosophy, and Social Life of the Athenian People*. Galignani, Paris, 1837. XII, 469p. Bound. Bit rust stained. [*Athén felemelkedése és hanyatlása, kitérve az athéni nép irodalmára, filozófiájára és társadalmi életére*. Galignani, Párizs, 1837. XII, 469 p. Kötve. Kissé foltos.] Ex libris. 29.50

Bulwer Lytton (1803–1873) természetesen jól ismerjük mint a régenség korának dandyjét, aki lerombolta a byroni hős nimbuszát, és bevezette a sötét esti férfiöltöny viseletét, később pedig mint viktoriánus regényíró, akinek 1853-ban 20 000 fontot fizetett kiadója műveinek olcsó kiadásban való megjelentetésének jogaiért. Élettörténetét nemrégiben mesélte el újra Leslie Mitchell egy eleven biográfiában (*Bulwer Lytton: the Rise and Fall of a Victorian Man of Letters*, Hambledon, 2003): miután anyja kitagadta az örökségből amiatt, hogy elvett egy nincstelen ír szépséget, úgy döntött, hogy regényírással keresi meg a kenyerét; egy évtizeden belül ő lett Britannia legnépszerűbb szerzője: a *Pompeji utolsó napjai* csupán egy az általa írt több mint húsz bestseller közül. Élete nagy részében tagja volt a Parlamentnek is, eleinte (1831-től) mint radikális reformer, később mint elszánt tory. Házassága azonban ráment arra, hogy elhanyagolta feleségét regényei írása közben; elváltak útjaik, és ellenséges lett a viszonyuk egészen a feleség haláláig. Utóbbi továbbra is gyakran látogatta a férfi politikai gyűléseit – egy alkalommal, éppen miután Bulwer Lyttont gyarmatügyi miniszterré nevezték ki, tetőtől talpig citromsárga selyemruhába (vagyis a rivális párt színébe) öltözve felmászott a választási emelvényre, és onnan kiabálta: „Te szörnyeteg, te gazember, te elvetemült gyáva féreg, te szemét! Hallom – sziszegte –, a gyarmatokra küldenek. Ha annyit tudnának rólad, amennyit én tudok, már réges rég odaküldtek volna.” Bulwer Lytton, aki akkor már huszonkét éve nem beszélt vele, nemes egyszerűséggel elájult. E kis közjáték hatására megpróbálta elérni, hogy a nőt bezárják az elmeógyógyintézetbe, de az eredmény csupán az lett, hogy közszimpátiát váltott ki iránta. Nem meglepő, hogy élete során Bulwer Lytton – már jóval Carlyle *Sartor Resartus*ának (1833–4) publikálása előtt – előszeretettel állították pellengérré a satirikusok kérkedése és rendkívüli pózai miatt.

Akárhogy is, élete végére a „költő, esszéíró, szónok, államférfi, drámaíró, tudós, regényíró” (*The Times*, 1873) Bulwer Lyttonról joggal mondhatták, hogy „nemcsak a legkiválóbb regényíró, hanem a legkiemelkedőbb kortárs író az angol irodalomban” (*Quarterly Review*). Barátja és irodalmi mentora volt Disraelinek, majd később Charles Dickensnek; a Westminster apátságban temették el; sírfeliratát Benjamin Jowett írta, amelyben Bulwer Lyttont „Anglia legnagyobb írói és korunk legcsodálatosabb férfiúi egyikének” nevezi. Manapság (ha egyáltalán) leginkább mint két szállóige szerzőjére emlékszünk rá, melyek a legismertebbek közé tartoznak az angol nyelvben: „A szükség különös szövetségekhez vezet”, illetve „A toll hatalmasabb, mint a kard”. És persze mint Snoopy kedvenc szerzőjére: hiszen Snoopy az ő *Paul Clifford* című regényének (1830) első mondatát („Sötét és viharos éjszaka volt”) írja

Edward Bulwer Lytton (1803–1873).

Evert A. Duykinck, *A Portrait Gallery of Eminent Men and Women of Europe and America, with Biographies*, I–II., New York, 1873 alapján

le újra meg újra; ez áll az éves Bulwer Lytton Fiction Contest megalapításának háttérében, mely az év legrosszabb regénykezdő mondata cím elnyeréséért folyik, s amelynek komoly kultusza van Amerikában, saját honlappal.

Könnyű megfelekedni Bulwer Lytton komolyabbik oldaláról. Ő maga a következőképpen határozta meg a dandyt: ... *piperkóc, filozófus, élvhajász és moralista – valamiféle visszafogott Arisztipposz, aki teljes természetességgel von le bölcs következtetéseket az általa elfogadott ostobaságokból, s miközben bevallotta a gyönyörnek hódol, a valóságban arra vágyik, hogy a bölcsesség híve legyen.* A Parlamentben töltött első időszakában (1831–41) Bulwer Lytton valóban „a bölcsesség híve” volt – elismert tagja a filozófiai radikálisok azon csoportjának, mely támogatta a titkos szavazást, barátja a James Mill körül csoportosuló utilitarista filozófusoknak, s kollégája a Görögország történetét majdán megíró George Grote-nak, aki akkoriban bankárként és London városának parlamenti képviselőjeként tevékenykedett (1832–41). Családi összeköttetésben állt a filhellénekkal is: 1824-ben Henry nevű bátyja („egy buta és önhitt fiatalember”) önkéntesként jelentkezett annak a 130 000 font értékű aranypénznek a tengeren való átszállítására, amelyet a Londoni Görög Tanács küldött a Nauplionban tartózkodó ideiglenes görög kormánynak, hogy ezzel finanszírozza a függetlenségi háborút. Ez az arany aztán gyorsan eltűnt a bandavezérek karmai között, s fél évszázadra megmérgezte az angol–görög kapcsolatokat.

Ám akkor, 2002 nyarán biztos voltam benne, hogy soha még csak említés szintjén sem találkoztam a termékeny regényíró ily grandiózus címet viselő történelmi munkájával. Mi ez az 1837-ben megjelent mű, és miért egy Párizsban élő olasz kiadó jelentette meg, aki épp abban az utcában, a Rue Vivienne-en lakott, ahol egykor a nagy hírű *Bibliothèque Nationale* állt?

Miért maradt a mű annyira a homályban, hogy a 19. század minden nagy formátumú történetírójának figyelmét elkerülte, Arnaldo Momiglianótól Richard Jenkynsig és Frank Turnerig? De ugyanígy egyetlen utalást sem találunk rá Martin Bernard *Black Athena* című, félelmetesen alapos munkájában, annak ellenére, hogy alapvető jelentőségű volna a téma szempontjából.

Részben választ kapunk a kérdésre a későbbi kiadáshoz írott előszóban, melyet Bulwer Lytton műveinek *Miscellaneous Works* címen megjelent Knebworth-féle kiadásában (1874) találunk:

A szerző eredetileg kitűzött céljainak csupán a fele valósult meg. Mint ki fog tűnni, ehelyütt csak Athén felemelkedését ábrázoltuk; a hanyatlásnak pusztán az árnya vetül előre. A jelen befejezetlen mű kézírata már a kiadónál volt, amikor Thirlwall úr History of Greece-ének megjelenése a munka felfüggesztésére készítette az Athén szerzőjét; majd végleg felhagyott vele Grote úr ugyanezen témában írott nagyszabású műve hatására.

Vagyis a könyv, mely befejezetlen volt, és egyértelműen háttérbe szorult más szerzők művei mögött, feledésbe merült, és tökéletesen eltűnt a 19. századi történetírás fejleményeit tárgyaló kutatásokból.

Pedig a mű nem is annyira befejezetlen, mint amennyire első látásra tűnhet. Az egyik Bulwer Lytton-életrajz egy utalását követve eljutottam a Hertfordshire-i Levéltárba, ahol 2002 őszén egy poros barna papírkötég felnyitása után nemcsak az első két kötet eredeti kéziratát találtam meg, hanem több száz másik kéziratlapot is, melyeken a III. rész, az *Athén hanyatlása* első változata olvasható. E kézirat legnagyobb részét persze a thuküidészi narratíva újramesélése teszi ki. Ám mégis eleget át tudtam írni az irományból – amelyet hamarosan első ízben fogok publikálni – ahhoz, hogy bebizonyítsam: Bulwer Lytton majd két évtizeddel megelőzte azoknak az athéni történelemre vonatkozó radikális nézeteknek a többségét, amelyeket mindezidáig George Grote-nak tulajdonítottunk.

A publikálatlan III. részhez írott bevezetés igen világosan beszél a görög történelem alapvető újraírásának végső céljáról:

Az eddigiekben végigkövettük az Athéni Közösség felemelkedésének útját – már csak a pálya tetőpontja és hanyatló szakasza áll előttünk... Az akkori Görögországban, akárcsak mostanában Európában, előtérbe került a populista szellem. A korai idők fölött, amikor az arisztokráciának egyetlen túranosszal szemben kell megvédelmeznie a szabadságot, valamint a civilizáció későbbi korszaka fölött, amikor a gazdagság válik a változás új alapulvévé és a nemesi és születési privilégiumok kiterjesztésével gyengíti az államot, most felülkerekedik a vagyon és a tömegek közötti élesebb harc, az a harc, mely a Múlt legsúlyosabb csapásaiért felelős, s amelyre támaszkodva úgy az értelmetlen fanatizmus, mint a spekulatív filozófia veszélybe sodorta a meglévő nemzetek jövőjét. Bármi is legyen az egyéni véleményünk vagy preferenciánk, csak hasznunkra válhat a lecke, amelyet a görög kultúra legragyogóbb korszakában zajló harc története nyújt számunkra, legalábbis ha ragaszkodunk ahhoz az aránytalan ítélethez, amely megkülönböztető jegye kalauzunknak, aki „örökre szóló kincsként” (ktéma esz aiei) az emberiségre hagyta a peloponnészoszi háború történetét; nem azért, hogy rossz szándékok céljainak szolgálatába állítsák, hanem hogy gyarapítsa a gyakorló államférfiak tapasztalatait és intő például szolgáljon bármely ország pártoskodói számára.

Amint az már világosan kitént a megjelent két kötetből is, Bulwer Lytton műve a szerző reformkorszakához, radikális és utilitarista korához tartozik. Célja az volt, hogy élővé tegye, és a radikális ügy szolgálatába állítsa a görög történelmet. Miközben tökéletesen ismerte a legújabb német kutatások eredményeit, egyúttal arra törekedett, hogy olyan történelmet írjon, amely felrázza kortársait, mégpedig abban a korszakban, amelyet Britanniában az 1832-es Nagy Reformtörvény, nemzetközi viszonylatban pedig a brit filhelléneknek a görög függetlenségi háborúban kifejtett tevékenysége félmjelzett. Ahogy egyik életrajzírója írja: „Bulwer Lytton Athénje érezhetően előmozdította az angolok érdeklődését a görög civilizáció, történelem, művészet és irodalom iránt, mely Byron rajongásában jutott először kifejezésre.”

Az *Athén* különösen fontos szerzője azon felismerése miatt, hogy ő mint történétíró a görög historiográfia fordulópontján áll, s azon célja miatt is, hogy szélesebb közönségnek mutassa be a modern vita pillanatnyi állását. Előáll például azzal a rendkívül ésszerű nézettel, amelyet Martin Bernal a görög kultúra eredetére vonatkozó „antik modellnek” nevezett, s amely szerint az az egyiptomi gyarmatosítás eredménye. Bulwer Lytton explicit módon és meggyőzően érvel azon ókori nézet mellett, hogy Kekropsz [vagyis Athén első, mítoszokból ismert királya – *a ford.*] egyiptomi volt, illetve azon tétel mellett, hogy több magaskultúra is egy nálánál civilizáltabb hatalom gyarmatosító tevékenysége nyomán fejlődött ki. Ám a 2. fejezetet már azoknak „az elhanyagolható következményeknek” szenteli, „amelyek annak elfogadásából adódnak, hogy Kekropsz esetleg egyiptomi volt.” Vagyis szerzőnk éppen azon a fordulóponton helyezkedik el, amely a görög történelem „antik” és „árja” modellje között van, s amelyet Bernal feltételezett, anélkül, hogy bizonyítékot talált volna rá.

A görög történelmet tárgyaló 18. századi francia és angol munkákban hagyományosan szembeállították Spártát és Athént, amihez leginkább Plutarkhosz megfelelő beszámolóit, azaz Lükurgosz, illetve Szolón életrajzát vették alapul; az összehasonlításból az esetek döntő többségében Spárta került ki győztesen. Bulwer Lytton könyvében az a legérdekesebb, ahogyan felhasználja ezt a szembeállítást. Magát a szembeállítást a meggyőzésben járatos professzionális politikus rétorikai kifejezőerejével találja, azzal a céllal, hogy az közvélekedéssé váljon, amely cselekvéshez vezet; műve, mondja Bulwer Lytton, „nem az egyetemeknek és a szemináriumoknak, hanem általában és megkülönböztetés nélkül a nyilvánosságunk” szól.

Bulwer Lytton célja világosan kifejezésre jut a mű címében: Görögország történetét – úgy konceptuálisan, mint a modern korhoz való viszonyában – *Athén* felemelkedésének és hanyatlásának a történeteként látja, amelytől az összes többi görög város története függ. Szolón életének és tetteinek hosszadalmas és kedvező tárgyalását az athéni intézmények közül hagyományosan a leggyanúsabbnak, a demokratikus berendezkedésnek a védőbeszédével zárja:

Más következtetésünk nem lehet, mint az, hogy éppen a rendszer alapjául szolgáló legfőbb elmélet kedvezett leginkább az életerő, az intellektus és a szellem ily tékozló bőségének. Az athéniak mindenfajta ügy megvitatására egybehívták a népet, a legnagyobb jelentőségűtől a legcsekélyebbig, a leginkább tiszteletreméltótól a legegyszerűbbig... készletve voltak arra, hogy élénk és szüntelen érdeklődést mutassanak mindaz iránt,

ami megmozgatja a szellemet, megnemesíti a szenvedélyeket vagy elősegíti a kifinomult ízlés kifejlődését: az athéniak, akik legfőbb bírái voltak úgy a szobrász alkotásainak, mint a törvényhozó tudományának, megítélői és jutalmazói úgy a kölfaragónak és a költőnek, mint a sikerrel hazatért követnek vagy hadvezérnek. Egyszerre csak előttünk van az athéni nép mindent elérni képes, mindent átfogó szelleme, s egyetlen pillantásban képesek vagyunk átfogni a hatást és az okot: minden egyes dolgot a nép elé terjesztettek, s a nép megtanult ítélni minden egyes dolog fölött. Szellemüket mesterségesen készítették erre, mégpedig annak minden képessége tekintetében. Nem volt szükségük formális oktatásra: egész életük egyetlen nagy iskola volt.

Mindaz, ami elősegíti a gondolkodást vagy gyönyörűséget nyújt a kikapcsolódásban, a népért volt. Értük volt a tornacsarnok és az iskola, övök a színház, a ligetek és a fürdők. A nép, Spártával ellentétben, nem csupán eszköz volt az állam kezében: maga volt az állam! Lükurgosz törvényei géppé tették őket, Szolónéi emberekké. Spártában a gépek ki voltak szolgáltatva az egyszer s mindenkorra rögzített alapelvek uralmának; nem étkeztek és nem járkálhattak tetszésük szerint; nem kereshették fel gép-házastársukat, csak az éjszaka leple alatt; gyermekeiket nem mondhatták a sajátjuknak, sőt egyáltalán nem is volt saját tulajdonuk. Spárta a szabadság megvalósítása ürügyén a szolgaság legrosszabb elemeit, annak legterhesebb és legjelentéktelenebb kellemetlenségeit egyesítette magában. Ám Athénban a szabadság valódi áldásai a megfelelő helyen voltak: az emberek állásfoglalásában és lelkében.

Ha ebben a szent pillanatban körültekintünk, több mint huszonnégy évszázaddal ama politikai rendszer megjelenése után, amelyet eddig vizsgáltunk – a tudós kitartó munkájában, a költő álmaiban, a művész törekvéseiben vagy a törvényhozó filozófiájában még mindig magunk előtt látjuk az athéni szabadságból és a Szolón által bevezetett intézményekből származó áldásokat. Athén egykori élete megszűnt létezni, ám halhatatlan és halhatatlanná tévő lelke áthatotta az egész világot.

E szavakban, a politika síkján megfogalmazva, tetten érhető a döntő mozzanat abban az átmenetben, amely Spárta 18. századi idealizálásától a 19. század Athén iránti rajongásáig vezet. Hogy mennyire döntő mozzanatról volt szó, leszűrhető azokból a szavakból, amelyekkel a könyv egyik tory bírálója indította a cikkét:

Figyelemre méltó tény, hogy a történelem bármely korszaka oly sok és súlyos bizonyítékot nyújt a demokratikus hatalomból származó egyetemes és gyógyíthatatlan bajokra, hogy alig találunk olyan említésre méltó történészt a világ bármely országában vagy korszakában, aki ne értene egyet azzal, hogy a demokráciát el kell ítélnünk mint a kormányzat legveszélyesebb formáját és mint legádázabb ellenségét épp annak a szabadságnak, amely mellett állítólag lándzsát tör.

Ám Bulwer Lytton *Athénjának* történeti és irodalmi jelentősége sem elhanyagolható. Sir Walter Scott csodálta Bulwer első regényét; márpedig Scott befolyása a történetírásra felbecsülhetetlen: hisz ő volt az, aki megmutatta, miként változtathatja a regényíró tehetsége az előző század régimódi, morálizáló történetírását szenvedéllyel és étellel teli elbeszéléssé, az új, romantikus korszak ihletforrásaként. Ahogy Carlyle írja:

Ezek a történelmi regények minden embert megtanítottak arra az igazságra, amely teljességgel evidensnek tűnik, és

mégis jóformán ismeretlen volt a történetírók és mások számára, amíg csak ezen a módon meg nem tanították nekik: hogy a világ letűnt korszakai voltaképp élő emberekkel voltak tele, nem pedig szerződésekkel, állampapírokkal, nyilvános vitákkal és absztrakt emberalakokkal... Ettől kezdve a történetírásnak számolnia kell ezzel a ténnyel.

Az új történetírást, mely szerte Európában elterjedően volt, nemcsak a német tradícióból származó új tudományos standardok inspirálták. A történetírók Walter Scott-tól azt a leckét is megtanulták, hogy a történelem a szabadságért folytatott küzdelemlről szól, illetve azt, hogy milyen szerepet játszottak az egyének ebben a küzdelemben: Thierry, Guizot, Michelet és Victor Cousin Franciaországban, Niebuhr, Carl Ottfried Müller és a fiatal Theodor Mommsen Németországban, Sismondi Genfben, végül Carlyle és Macaulay Britanniában mind-mind a historiográfia ezen új iskolájához tartoznak, mely végig-söpört Európán. De ki volt az a szerző, aki Britanniában elsőként követte Walter Scottot? Hol kell keresnünk a görög szabadság iránti rajongás byroni attitűdjét ebben a történetben? E szerző nem más, mint Bulwer Lytton, Scott tanítványa – és regényíró, akárcsak ő, aki tisztában volt a szó hatalmával: ő a hiányzó láncszem a romantikus történetírói iskola európai történetében.

Első megjelenésekor mind radikális, mind tory körökben felismerték Bulwer Lytton művének jelentőségét. Jóformán ugyanazokkal a szavakkal mindenki megemlékezett arról a meglepő tényről, hogy egy divatos regényíró és dandy filozófiai igényű történetírásra adja a fejét. A radikális lapok, mint az *Edinburgh Review* és a *British and Foreign Review* hosszú méltatásokat közöltek a műről, mely iránt még a tory sajtó is tiszteletet mutatott. Az egyetlen kivételt a szélsőségesen tory beállítottságú satirikus lap, a *Fraser's Magazine* (Bulwer Lytton ex-nejének támogatója) jelentette, amely kigúnyolta a könyvet:

Az írásművészet ama csillapíthatatlan becsvágyától hajtva, melyet kizárólag a dicsőség- vagy pénzhajhászás képes forrponton tartani, a Lincoln tiszteletbeli tagja úgy döntött, hogy ezúttal az Athéni Akadémia jól képzett tudósának a szerepében tetszeleg, miután sikeresen elvégezte egyetemi tanulmányait, nyilván Pompejiben...

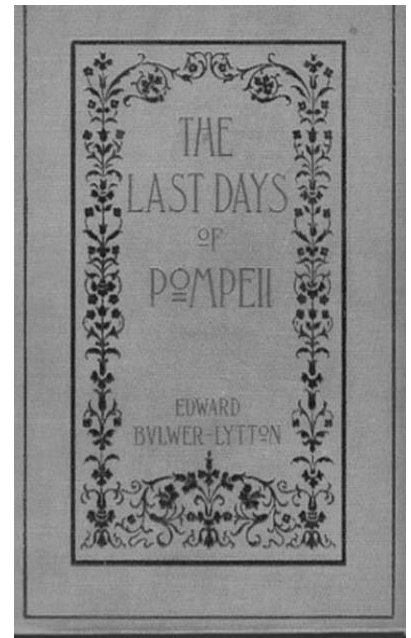
A befejezetlen könyv rendkívüli népszerűségnek örvendett Bulwer hazájában és külföldön egyaránt, az egész 19. század folyamán. Escott írja az 1870-es évekről: „Azt tapasztaltam, hogy a northumbriai bányászok és a közép-angliai kézművesek egyként jól ismerik nemcsak Bulwer Lytton regényeit, hanem fajsúlyos történelmi vázlatait, amelyeket esszéiben és az *Athén felemelkedésében* találunk.” A könyvet lefordították németre, olaszra és dánra; megjelent az utazóközönségnek szóló népszerű Tauchnitz-kiadásban (Lipcse, 1843); az Egyesült Államokban 1874-ig öt kiadását tudtam kimutatni. Az általam fellelt kiadás újabb bizonyíték a mű népszerűségére. Az az ember jelentette meg, akit Byron némi elfogódottsággal csak így emlegetett: „Galignani, az öreg kalóz”; a párizsi kiadó, aki 1800 és 1852 között, mielőtt megszületett volna a szerzői jogi megállapodás Britannia és Franciaország között, arra specializálódott, hogy egy hónapon belül az eredeti ár töredékéért újranyomta a legnépszerűbb angol romantikus szerzők műveit; az olasz Giovanni Antonio Galignani, aki a francia forradalom elől menekülve Londonban elvette egy angol kiadóigazgató lányát, majd visszatért Párizsba, ahol saját kiadót és olvasószozával is

rendelkező kávéházat vezetett, s újságot adott ki a brit turisták számára. A Galignani-család mind mai napig megvan, s a Rue de Rivolin lévő Galignani könyvkereskedés ma is büszkén hirdeti magáról, hogy a legrégebb angol nyelvű könyvesbolt a kontinensen.

De ha ez így van, miért felejtődött el mégis az *Athén felemelkedése*? George Grote sehoh sem említi Bulwer Lytton munkáját, annak ellenére, hogy az minden lényeges szempontból megelőlegezi a saját szemléletét: Eduard Meyer szavaival erre a

műre ugyanúgy igaz, hogy „nem történelmi munka, hanem Athén apológiája”; s akárcsak Grote, Athén kulturális dominanciáját Bulwer Lytton is a „nem szűnő utánzási vágy és a korlátlan versengés” szellemének tulajdonítja. Bulwer Lytton elsőként veszi védelmébe a demokratikus Athént Britanniában; ez az első munka, amely a később John Stuart Mill által híressé tett nézetet képviseli, mely szerint az athéni nép „a görög történelem valódi hőse, a legtehetségesebb emberi közösség, amelyet valaha látott a föld”; s ez az a munka, amelynek korábban publikálatlan részében a szerző elsőként védelmezi Kleont mint radikális politikust, s elsőként támadja eltökélten annak konzervatív riválisát, Nikiaszt. Azt mondhatjuk tehát, hogy Bulwer Lytton csaknem egy nemzedékkel korábban megelőlegezi Mill és Grote eszméinek megjelenését.

Persze George Grote és még inkább a felesége, Harriet (enyhén túlzó életrajzában) hajlamosak voltak egyedül Groteot feltüntetni a görög történelem modern kutatásának megalapítójaként. Grote (és persze felesége, aki inspirálta és bátorította őt a nagy mű írása közben) volt az, egyes egyedül ő (mármint feleségével együtt), aki felfedezte az igazságot Görögország dicső múltjáról. Mindehhez hozzájárul, hogy Grote különösen érzékeny volt a stílusát ért támadásokra. Ahogy Ruskin írja Grote *History of Greece*-éről: „Feltehetőleg nincs olyan gazdasági intézmény a Charing Cross és a Bank között, melynek alkalmazottja ne volna képes ennél jobban írni, már ha megvolna benne a hiúság, hogy ilyesmire fecsérrelje az idejét.” Annak az embernek a szenvedélyes történetírói munkáját, az egykori barátát és kollégáit, akinek nagyszerűen kimunkált prózája messze felülmúlta a Threadneedle street-i bankár nehézkes próbálkozásait, szándékosan kiírták a történelemből az engesztelhetetlen radikálisok, a hideg és óvatos Grote és rajongó csodálója, John Stuart Mill.

A Pompeji utolsó napjai
egyik korai, amerikai kiadása

Az itt közölt szöveg a szerző Budapesten, 2004 áprilisában tartott előadásán alapul, melynek írott változata korábban a *Times Literary Supplement* 2003. november 26-i számában látott napvilágot „Secrets of Bulwer Lytton” címmel. Ezúton mondunk köszönetet Oswyn Murray-nak azért, hogy a cikket rendelkezésünkre bocsátotta.

Bulwer Lytton *Athénje* időközben valóban megjelent Murray kiadásában: Edward Bulwer Lytton, *Athens: Its Rise and Fall*, bicentenary edition, ed. by Oswyn Murray, Routledge, London – New York, 2004. Recenziója olvasható a *Bryn Mawr Classical Review* honlapján (szerzője Nadia Urbinati): <http://ccat.sas.upenn.edu/bmcr/2005/2005-04-02.html>.

A cikkben emlegetett honlap, azaz a Bulwer Lytton Fiction Contest otthonának elérhetősége: <http://www.bulwer-lytton.com/>

A Murray által többször is említett munka, Martin Bernal monumentális művének bibliográfiai adatai a következők:

Black Athena. The Afroasiatic Roots of Classical Civilization, I–III., Rutgers University Press, 1987–2006. Vol. I.: *The Fabrication of Ancient Greece 1785–1985* (1987); Vol. II.: *The Archaeological and Documentary Evidence* (1991); Vol. III.: *The Linguistic Evidence* (2006).

A könyv, melynek fő tézise az, hogy a görög kultúra és nyelv kialakulása egy déli (egyiptomi-sémi) és egy északi (indogermán) népesség és kultúra interakciójának eredménye volt (vö. a cikkben az „antik” és az „árja modell” elnevezésekkel), mégpedig jóval korábban, mint azt feltételezték, heves vitákat váltott ki tudományos körökben. Ezzel kapcsolatban lásd például Mary R. Lefkowitz – Guy MacLean Rogers (szerk.), *Black Athena Revisited*, North Carolina University Press, Chapel Hill – London, 1996; Martin Bernal, *Black Athena Writes Back: Martin Bernal Responds to His Critics*, Duke University Press, Durham, 2001.

George Grote ugyancsak többször emlegetett munkájával kapcsolatban lásd Bárány Istvánnak az *Ókor* előző számában megjelent (a hagyományos állásponthoz mindenesetre közelebb álló) tanulmányát: *Szofisták Athénban. Egy angol liberális látomása* (2006/1).

www.ookor.hu

ÓKOR

FOLYÓIRAT
AZ ANTIK
KULTÚRÁKRÓL

Főoldal

Legújabb szám

Archívum

Domus nostra

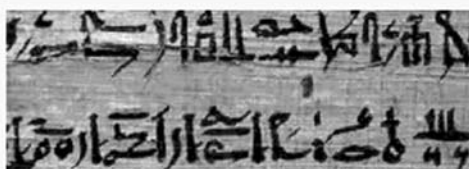
Tisztelt Olvasónk!

Szeretnénk felhívni figyelmét az *Ókor* legfrissebb, **Nemzet és antikvitás** címet viselő tematikus számára, valamint a nemrégiben útjára bocsátott **Ókorblogra**.

Ajánljuk továbbá szíves figyelmébe Ritoók Zsigmondnak a *Magyar Tudomány* 2006. júliusi számában megjelent **helyzetjelentését** a magyar ókortudomány jelenlegi állapotáról.

Az *Ókor* következő (2006/2) száma előreláthatólag október elején jelenik meg. Az év végén dupla számmal jelentkezünk (2006/3-4), melynek témája az ókori Kelet lesz.

A szerkesztőség

Ókorblog

Ez a blog az *Ókor* című folyóirat "hivatalos" blogja. Olvasói/kommentátorai az *Ókor* (aktuális és potencia) cikkeivel kapcsolatban megtekinthetik a blogot.

